

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра політології і соціології

Дипломна робота
магістра
з теми: “ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА:
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ”

Виконала:

студентка 2 курсу

спеціальності 052 Політологія

денної форми навчання

Гарбуз Богдана Ігорівна

Керівник:

Віннічук О. В., кандидат політичних

наук, доцент кафедри політології і

соціології

Рецензент:

Кам'янець-Подільський – 2018 року

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Теоретико-методологічні аспекти дослідження лідерства як суспільного феномену	11
1.1. Генезис дослідження лідерства у політичній науці.....	11
1.2. Механізми функціонування політичного лідерства та їх основні аспекти.....	20
1.3. Стилi та типи політичного лідерства, їх характерні риси.....	26
Розділ 2. Механізми формування політичного лідерства в сучасній Україні.....	34
2.1. Аналіз становлення інституту політичного лідерства в незалежній Україні.....	34
2.2. Політичні партії як фундамент для формування організаторських функцій політичних лідерів.....	39
2.3. Професіоналізм як умова формування політичного лідерства в умовах сьогодення.....	47
Розділ 3. Сучасний стан політичного лідерства в світовій тенденції: порівняльний аналіз.....	55
3.1. Політика глобального лідерства США за президентства Б.Обами.....	55
3.2. Репрезентація В.Путіна як національного лідера.....	65
Висновки.....	80
Список використаної літератури та джерел.....	84

Вступ

Початок 21 століття для України пов'язаний із впровадженням процесів трансформації, які характеризуються значними перетвореннями, що торкаються усіх сфер життя громадян молодій держави. Однак, суттєву роль у розвитку сучасного глобалізованого суспільства відведено саме політичній складовій. Адже, умови життя, соціальний добробут, показники розвитку та доцільність існування законодавчої бази залежать від того, яку загальнонаціональну політику реалізовує держава, уряд.

Ефективне функціонування політичної системи та прийняття актуальних політичних рішень надміру залежать від політичної активності, компетентності, професіоналізму та зацікавленості в реалізації обраної стратегії представників провладної еліти. Саме тому, особистість політичного лідера є важливим аспектом розвитку демократичних інститутів та тим важелем впливу, що здатен керувати поведінкою та соціально-економічним становищем суспільства, зважаючи на власні інтереси.

У структурі владної ієрархії політичному лідерству відведено важливу роль, адже даний інститут є суб'єктивним джерелом усіх політичних процесів. Тому, однією із центральних проблем сучасної політичної науки є інститут політичного лідерства, якому присвячували свою увагу чимало мислителів доби Античності. Розуміння сутності, механізмів, чинників того, що змушує суспільство визнавати окремих особистостей як лідерів, є ключовим аспектом сучасного політичного лідерства.

В суспільствах з нестабільним соціально-економічним розвитком велика увага прикута до інституту політичного лідерства, адже саме в такі періоди необхідність самоутвердження активних політичних діячів на політичній авансцені у якості загальнонаціонального лідера особливо зростає.

Та, якщо брати до уваги той факт, що розвиток сучасного суспільства пов'язаний з безперервним кругообігом кризових станів, то кількість охочих зайняти місце лідера в суспільній ієрархії значно зростає.

Теперішні світові тенденції диктують людству нові правила, ставлять перед ним виклики та породжують нестабільні стани, що потребують негайної реакції. В таких умовах виникає необхідність результативної відповіді на кризові процеси соціального, економічного, етнічного чи релігійного характеру, і саме з окремими політичними персонами (лідерами) більшість населення пов'язує свої очікування щодо прийняття ефективних рішень. Саме тому актуальними сьогодні залишаються дослідження характеристик політичного лідерства як складової процесу державно-адміністративного управління й політичної діяльності, оскільки у цих процесах різноманітні проблеми вирішуються шляхом впливу лідерів як суб'єктів владних повноважень на окремі групи суспільства, що їх оточують.

Актуальність нашого дослідження зумовлена тим, що перебуваючи в умовах постійної нестабільності, суспільство прагне з'ясувати певні об'єктивні факти, які стосуються якісного формування та розвитку інституту політичного лідерства, важелів його впливу. З прийняттям незалежності в Україні практична цікавість до особистості політичного лідера значно зросла. Суспільство пильно спостерігає за політичним життям країни, за утворенням та функціонуванням політичних партій, громадських рухів та груп, за появою нових лідерів, які реалізують функції державної влади. Це пояснюється тим, що суспільство зіткнулося з рядом соціально-економічних проблем, які вимагають оперативного та якісного реагування та вирішення. Оскільки державна політика не існує без політичних лідерів та їхньої діяльності, виникла нагальна потреба у вивченні і дослідженні феномена лідерства та напрямків його політичного впливу. На перехідному етапі від авторитаризму до демократії в Україні продовжується розбудова інституту політичного лідерства.

Об'єктом дослідження є лідерство як суспільно-політичне явище.

Предметом дослідження є особливості формування сучасного політичного лідерства.

Метою дослідження є аналіз політичного лідерства крізь призму вітчизняного та зарубіжного досвіду.

Під час написання роботи поставлено декілька ключових **завдань**, що дозволять більш детально дослідити зміст нашої роботи:

- розкрити генезу розвитку лідерства крізь призму політики;
- проаналізувати основні механізми функціонування політичного лідерства;
- охарактеризувати стилі та типи політичного лідерства;
- проаналізувати особливості становлення інституту лідерства в Україні;
- здійснити аналіз образів та діяльності політичних лідерів Б. Обами та В. Путіна.

Методологічна база.

Для вирішення завдань, поставлених у роботі, були використані наступні наукові методи:

- історичний метод сприяв розкриттю еволюції основних підходів до визначення сутності політичного лідерства;
- системний підхід дав змогу розглянути явище політичного лідерства як складову політичної системи;
- порівняльний метод допоміг розкрити переваги та недоліки політики лідерів США Б. Обами та РФ В. Путіна;
- структурно-функціональний метод у дослідженні допоміг встановити роль політичного лідерства у становленні та розвитку тих чи інших політичних режимів;
- метод об'єктивності застосовувався в процесі дослідження об'єктивних умов функціонування явища політичного лідерства.

Наукова новизна. Робота є комплексним теоретико-прикладним дослідженням механізму формування політичного лідерства у зарубіжній та вітчизняній політичній науці. Дістав подальшого розвитку комплексний підхід до тлумачення системи формування політичного лідерства, що продукує особистісний ресурс системи влади; з'ясовано, що зміст системи лідеротворення (механізму як форми її дії) визначається характером зв'язків між її елементами й структурою самих елементів.

Встановлена й обґрунтована тенденція розвитку політичного лідерства в Україні у демократичному напрямку та можливість його рівноваги й стабільності. Це підтверджують пріоритетні фактори становлення політичного лідерства, адекватні громадянському суспільству, – спрямування на легалізацію національно-державної політики у даному напрямку, правова регламентація лідерства, персоніфікація, професіоналізація, інституціоналізація й інші.

Робота є однією з не багатьох в Україні, де проаналізовано особливості формування лідерських характеристик президентів двох держав: США та Росії. Розкрито механізм формування сучасного глобального політичного лідерства на прикладі Б. Обама та В. Путіна.

Практичне значення роботи. Для сучасної політологічної думки дослідження інституту політичного лідерства загалом, та стилів лідерства зокрема, є важливим завданням. Аналіз та осмислення сутності феномену політичного лідерства та його різновидів є необхідними для молодій українській державі, оскільки розбудова системи владних відносин у політичній сфері та державних інституцій постають життєво необхідними в умовах трансформації українського суспільства.

Окрім того, практичне значення теми політичного лідерства є нагальною справою у зв'язку зі зростанням кількості політичних ризиків у сучасному суспільстві. Зокрема, нестабільністю сучасного українського суспільства, пов'язаною з необґрунтованими змінами у політичній системі перехідного періоду; некваліфікованими управлінськими процесами в економічній складовій; нездатністю політичної еліти самореалізувати себе, виконавши модераторську роль у проведенні перебудови; нерегульованістю взаємовпливу між політичними інститутами, що провокує саме суспільство на нові ризики.

Матеріали дослідження можуть бути використанні у навчальному процесі при підготовці студентами до практичних та семінарських занять з таких дисциплін як “Політологія”, “Політичні еліти та лідерство”, “Технології виборчих кампаній” тощо.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження були апробовані:

- студентська науково-практична конференція, що відбулася в березні 2018 р. в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка;

- міжнародна науково-практична конференція “Сучасні перспективи розвитку науки”, що була організована Міжнародним центром наукових досліджень в м. Київ 8-9 вересня 2018 р.

Публікації. Опубліковано тези з назвою “Інститут політичного лідерства в незалежній Україні: реалії та перспективи” (Гарбуз Б. І. Інститут політичного лідерства в незалежній Україні: реалії та перспективи / Б. І. Гарбуз. – Сучасні перспективи розвитку науки: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції м. Київ, 8-9 вересня 2018 року. – Київ : МЦНД, 2018. – С. 35-36).

Подано до друку статтю з назвою “Еволюція розвитку політичного лідерства в незалежній Україні”.

Джерельна база. У контексті досліджуваної теми використовувалися актуальні роботи вітчизняних та зарубіжних науковців. Зокрема: Афонін Е. А. “Політичні партії як суб’єкт формування політико-управлінської еліти в умовах політичної модернізації” [1], Берн Э. “Лидер и группа: о структуре и динамике организаций и групп” [2], Бойко С. “Політичне лідерство в Україні: генезис і динаміка розвитку” [7], Воронова Т. “Президентське та протестне політичне лідерство в Україні” [12], Гошовська В. А. “Політичне лідерство” [18], Дурдин Д. М. “Образ политического лидера и возможные его изменения” [22], Карпець Ю. В. “Інститут лідерства як механізм впливу в політико-владних відносинах” [28], Корнієнко В. “Ефективність політичного лідера: критерії та механізми реалізації в сучасній Україні” [33], Кричевский Р. Л. “Психология лидерства” [34], Кухта Б. “Політичні еліти і лідери”, Кучер І. “Сучасні підходи до визначення лідерства” [37], Мельничук І. М. “Нова доктрина Путіна та можливі сценарії нового світопорядку”, Микитенко С. “Енігма лідера, або Що може обіцяти політична кар’єра порядній людині, окрім втрати порядності” [50],

Морарь М. “Політичний портрет сучасного партійного лідера: теоретико-методологічний аспект” [54], Погоріла Н. А. “Доктринальний вимір глобального лідерства США за президентства Б. Обама” [64], Погорська І. І. “США: місія здійснима? Праксеологія творення глобального світу” [66], Райтшустер Б. “Путінократія. Людина влади та його система” [76], Розумний М. “Режим Путіна перед викликами часу: аналітична доповідь” [77], Романовський О. “Теорія і практика формування лідера” [78], Сергєєва Л. М. “Лідерство Ткаченко В. Росія: ідентичність агресора” [80], Фем’як С. “Політика “перезавантаження” відносин як один із пріоритетів зовнішньополітичної діяльності Барака Обама” [91], Чорний П. “Основні чинники формування ефективної політичної еліти та політичного лідерства в Україні” [95], Шихненко Д. “Особливості та природа харизми в конституюванні інноваційного політичного лідерства” [99], Ялі М. “Успіхи та невдачі зовнішньої політики Б. Обама” [102] та ін.

Грунтовний аналіз питанню партійного лідерства присвячена робота Е. Афоніна “Політичні партії як суб’єкт формування політико-управлінської еліти в умовах політичної модернізації”. В ній розглянуто актуальні питання становлення політичних партій та політичної еліти в умовах політичної модернізації суспільства. Проаналізовано роль політико-управлінської еліти та партій у формуванні та функціонуванні партійної та політичної системи, їх вплив на державне управління. Висвітлено теоретичні та практичні аспекти переходу України від тоталітаризму до демократії, розкрито основні цінності сучасної демократії та їх відповідність архетипам української політико-адміністративної еліти.

Особливої уваги заслуговує спільна монографія українських дослідників В. Корнієнко та І. Похило “Ефективність політичного лідера: критерії та механізми реалізації в сучасній Україні”. В ній висвітлені проблеми визначення критеріїв та основних чинників ефективності діяльності політичного лідера, визначено теоретичні та методологічні аспекти діяльності політичного лідера; проаналізовано й узагальнено наукові визначення, концепції політичного

лідерства; досліджено механізми та специфіку прийняття рішень політичним лідером з урахуванням їх оптимальності. Показано, що важливу роль з точки зору ефективної діяльності лідера відіграють такі об'єктивні чинники, як: нагальні потреби й інтереси суспільства, електорату, еліти, оточення лідера; формальне становище лідера, легітимація його статусу.

Актуальною для нашого дослідження є праця І. Погорської “США: місія здійснима? Праксеологія творення глобального світу”. Монографія присвячена проблематиці глобальної світової системної еволюції в контексті акціоналізму Сполучених Штатів Америки щодо контролю за поступом глобальних міжнародно-політичних процесів та трансформацією механіки глобального управління. Головною метою дослідження є дія американського глобалізму у системному взаємозв'язку теоретико-концептуальної і функціональної компонент формування й реалізації міжнародно-політичних стратегій Білого Дому, зокрема часів президентського правління Б. Обама.

Також слід звернути увагу на роботу М. Розумного “Режим Путіна перед викликами часу: аналітична доповідь”. Зокремо в ній розглянуто актуальний стан внутрішньої та зовнішньої політики Російської Федерації. Проаналізовані наявні ресурси для збереження нинішнього керівництва РФ при владі, основні тенденції соціально-економічного та внутрішньополітичного життя Росії, її зовнішньополітичні інтереси та засоби досягнення геополітичних цілей. Визначено основні сценарії розвитку ситуації, пов'язаної з реалізацією курсу Кремля на відновлення імперського статусу, в тому числі – реінтеграцію пострадянського простору, конфронтацію із Заходом, розширення присутності Росії в стратегічно важливих регіонах світу.

Сутність політичного лідерства проаналізовано і в роботі В. Гошовської та А. Пашко “Політичне лідерство”. В праці висвітлено низку проблем сучасного політичного лідерства. Зокрема розглядаються питання демократизації держави і їх взаємозв'язку з формуванням політико-управлінської еліти. Обґрунтовуються особливості формування і трансформації політико-управлінської еліти в контексті демократичного державотворення в

Україні. Аналізуються основні принципи і типи функціонування політико-управлінської еліти в сучасних умовах розвитку українського суспільства.

Структура та обсяг дипломної роботи включає вступ, три розділи, висновки, список використаної літератури та джерел. Всього 93 сторінки.

Висновки

1. Політичне лідерство – це багатоаспектний політико-психологічний феномен, що включає в себе процеси завоювання, реалізації та утримання влади, а також владні відносини. Формування інституту “реального” політичного лідерства є можливим в першу чергу за умов наявності демократичних цінностей і свобод. Характерним для нього є використання легітимних засобів керівництва та наявність таких особистих якостей лідера як професіоналізм, новаторство, порядність, дипломатичність, гнучкість мислення, готовність до рішучих дій тощо. Політичне лідерство як процес являє собою впорядковану систему дій та взаємовпливів учасників політичних відносин, головною метою якого є легітимне завоювання влади та утримання реального авторитету серед громадян.

2. Реалізація політичного курсу країни є неможливою без участі політичних лідерів. Політика яких детермінується певними умовами, що залежать від історичних та географічних факторів, типу політичного режиму та системи цінностей, що побутує в конкретному типі суспільства, загального рівня розвитку суспільства, соціально-економічної та технічної розвиненості, міри відкритості та готовності до співпраці з іншими державами. Визначальними рисами політичного лідерства є ефективність дій, націленість на результат, задоволення запитів та інтересів тієї спільноти, яка бачить власну перспективу у його діяльності.

3. Від дієвого функціонування інституції політичного лідерства залежать показники динамічності політичних відносин, загального розвитку суспільства, його політичної системи. Існування політичного лідерства в такому значенні має прерогативи теперішніх держав, що обрали демократичний вектор. Від авторитарних та тоталітарних вони відрізняються чисельністю успішних процесів інституціоналізації. Вирішальним аспектом, що забезпечує формування та успішне функціонування демократичного суспільства є існування сталого самовідтворюваного інституту політичного лідерства. За

таких умов, політичне лідерство набуває ознак упорядкованого процесу з певною структурою відносин, ієрархії влади різних рівнів.

4. Сучасна Україна – молода незалежна держава, в якій тільки утворюється система загальнонаціонального політичного лідерства. Звичайно, вона повинна опиратися на досвід минулого, адже кожна з попередніх епох по-своєму збагатила вітчизняну політичну історію. Зміни, яких вимагають від нас час та обставини, визначаються динамікою суспільних перетворень та конкретною історичною ситуацією. Майбутнє України (не лише у політичній сфері) у більшості своїй залежить від створення адекватної системи політичного лідерства, яка на сучасному етапі могла б забезпечити задоволення усіх нагальних потреб українського суспільства.

Політичне лідерство як явище, що з'явилося на ґрунті українських перетворень у стані переходу від авторитарного типу до демократії потребує вивчення участі у цих суспільно-політичних процесах різноманітних політичних сил і рухів та готовності їх очільників продукувати вірність демократичним та загальнолюдським цінностям. Варто зазначити, що досвід минулого України звертає увагу на наявність суттєвих особливостей у становленні, формуванні та розвитку політичного лідерства як інституції громадянського суспільства у використанні механізмів політичного керівництва.

5. Визначальною особливістю утворення політико-управлінської еліти в українській державі є те, що вона знаходиться на трансформаційному етапі, якому ще далеко до завершення. Підтвердженням цього служать вагомі факти: неусталеність політичної структури суспільства; незавершеність структуризації політико-управлінської еліти в різних ешелонах влади; публічно непрозора політична спрямованість представників управлінської еліти, незакінченість формування, а також недосконалість існуючих механізмів утримання та передачі влади.

6. Яскравим політичним лідером сучасності став президент США Б.Обама. Незважаючи на поодинокі провали в роботі, йому все ж таки вдалося

виконати більшість своїх обіцянок. Талановитий політик зміг повернути “позитивний” образ Сполучених Штатів на світовий політичній арені, зважаючи на те, якою репутацією володіли США на початку його правління. Барак Обама проявив себе як революціонер у зовнішній політиці. Президент США кинув виклик істаблішменту Вашингтону. У нього було кардинально інше ставлення до розуміння сили, він віддавав перевагу багатосторонньому підходу, побудові коаліцій.

Б.Обама проявив себе як один з найбільш ліберальних президентів за всю історію існування такої держави як США. На противагу своїм соратникам по Демократичній партії, він завжди послідовно підтримував будь-які сміливі починання. Є думка, що Б.Обама виявився “демократичнішим демократів”. Він виступав проти розповсюдження ядерної зброї, але і сам не збільшував ядерний потенціал власної країни. Продовжував боротьбу з ісламським фундаменталізмом, але водночас і закликав до миру інших мусульман.

7. Не менш визначним політичним лідером сучасного світу є теперішній очільник Російської федерації В. Путін. Після того, як він отримав владу у політиці Росії розпочалися кардинальні перетворення. Головними напрямками внутрішньої політики стали суттєві обмеження політичних прав та громадянських свобод, монополізація економіки, тотальний контроль над ЗМІ, знищення інакомислення. Зовнішня політика стала агресивною, з’явилися прояви реваншистського характеру, що становлять загрозу нової світової війни.

Розглядаючи сучасну зовнішню політику, яку реалізовує В.Путін, можна зробити висновок, що російський Президент у своїх стратегічних розрахунках опирається на кризовий сценарій розвитку подій у світі. У разі розгрому системи міжнародного права та трансформації системи міжнародних відносин у нерегульований режим гібридного протистояння, позиція Путіна стосовно права сильного, мілітаризація Росії, монополізація влади та патріотична мобілізація населення виглядає як найбільш адекватна та вигідна політична стратегія. Проте, виникають сумніви у спроможності Росії вийти переможцем у цих баталіях, коли усі учасники конфлікту почнуть вести себе аналогічно.

8. Якщо вдатися до аналізу політичних стосунків Б. Обама та В. Путіна, то можна зробити висновки, що з кожним новим роком вони ставали все гіршими. Розпочинались марними спробами “перезавантаження”, а закінчилися рішучим накладанням економічних санкцій та різким “похолоданням” у відносинах. Американський президент Б.Обама, зайнявши пост очільника Білого дому розраховував на оновлення стосунків з Росією, вважаючи, що часи “холодної війни” вже давно минули. Проте, ці сподівання розвінчалися у той момент,коли у крісло Президента у 2012 році знову повернувся В.Путін. Третій термін правління російського президента Б. Обама та його соратники сприйняли як дещо більше, ніж чергову перестановку тих самих персонажів. В свою чергу побоювання Путіна стосовно перешкоджаючого для власних планів американського та європейського впливу посилились. Особливо, після падіння підконтрольної Москві влади в Україні.

Стосунки між двома президентами почали здаватися особистими. Вони дозволяли собі висміювати один одного публічно. Те, що США та Європа засуджують переобрання Путіна на третій термін, здавалося йому посяганням на його владу, бажанням скинути його. Він створив образ зовнішнього ворога-США, якого звинувачував у вуличних протестах в Росії та причетності до імпічменту Президента-втікача Януковича.

Президент РФ споглядає на світ як керівник КГБ. Саме таке відношення до дійсності і викликало у ліберального демократа Б. Обама особисту ворожість до президента РФ, що наклало свій відбиток на їхні політичні відносини.

Список використаної літератури та джерел

1. Афонін Е. А. Політичні партії як суб'єкт формування політико-управлінської еліти в умовах політичної модернізації / Е. А. Афонін (голова ред. кол.). – К.: Парламентське вид-во, 2008. – 416 с.
2. Берн Э. Лидер и группа: о структуре и динамике организаций и групп / Э. Берн. – Екатеринбург: Изд-во “ЛИТУР”, 2001. – 320 с.
3. Белашко С. Патрієне лідерство в сучасній Україні: методологічні аспекти дослідження / С. Белашко // Стратегічні пріоритети. – 2011. – №4 (21). – С. 69-74.
4. Бирюков Н. Политическое лидерство: определение и классификация / Н. Бирюков // Концептуализация политики, выпуск XXI. – М., 2001. – С. 11-31.
5. Біленко С. С. Сутність і специфіка інституту політичного лідерства в сучасному українському політичному просторі: автореф. дис. на здобуття канд. політ. наук : спец. 23.00.02 “Політичні інститути і процеси” / С. С. Біленко. – О., 2004. – 16 с.
6. Блондель Ж. Политическое лидерство. Путь к всеобъемлющему анализу / Ж. Блондель. – М.: Российская академия управления, 1987. – 635 с.
7. Бойко С. Політичне лідерство в Україні: генезис і динаміка розвитку / С. Бойко // Політичний менеджмент. – 2011. – № 6. – С. 91-100.
8. Варган С. Барак Обама – лучший визажист Америки [Електронний ресурс] / С. Варган. – Режим доступу: <http://www.luxemag.ru/high-society/2407.html>.
9. Вергун О. Політичне лідерство / О. Вергун, О. Швидак // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 1998. – № 2. – С. 119-122.
10. Владимир Путин – правители России – Кремлион [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kremlion.ru/praviteli/putin>.
11. Волович О. Історія як поле змагання “Українського світу” і “Русского мира” / О. Волович // Зовнішні справи. Історичні науки. – 2014. – № 12. – С. 19-23.

12. Воронова Т. Президентське та протестне політичне лідерство в Україні / Т. Воронова // Вісник Дніпропетровського університету. – 2015. – № 2. – С. 53-59.
13. Вятр Е. Социология политических отношений / Е. Вятр. - М., 1979. – 244 с.
14. Гоббс Т. Избранные произведения / Т. Гоббс. – М.: Мысль, 1965. – Т.2. – С. 202-205.
15. Гольцов А. Неоімперський геополітичний проект “Руського світу” / А. Гольцов // Наукові праці МАУП. – 2014. – вип. 43(4). – С. 25-31.
16. Городня Н. Регіональна інтеграція в АТР в постбіполярній політиці США / Н. Городня // Історичний архів. – 2013. – №11. – С.111-118.
17. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект / Д. Гоулман. – М.: АСТ, 2009 – 487 с.
18. Гошовська В. А. Політичне лідерство: навч. посіб. / за заг. ред. В. А. Гошовської, Л. А. Пашко. – К. : НАДУ, 2013. – 300 с.
19. Гудзь Р. Політична еліта та лідерство в Україні [Електронний ресурс] / Р. Гудзь. – Режим доступу: <https://www.sworld.com.ua/konferm3/236.pdf>.
20. Дудко І. Зовнішньополітичні та безпекові стратегії адміністрації Б. Обама щодо Китаю: від союзництва до протидії // І. Дудко, І. Погорелова // Історико-політичні студії. – 2015. – № 2. – С. 31-46.
21. Дужа І. Стратегія відновлення регіонального лідерства США в АТР адміністрацією Б. Обама / І. Дужа // Збірник наукових праць “Гілея: науковий вісник”. – 2014. – № 92. – С. 346-349.
22. Дурдин Д. М. Образ политического лидера и возможные его изменения / Д. М. Дурдин // Полис. – 2000. – 150 с.
23. Закон України “Про політичні партії в Україні”. – К.: Парламентське вид-во, 2006. – 24 с.
24. Звиглянич С. Про підсумки президентства Барака Обама [Електронний ресурс] / С. Звиглянич // Хроніки 112. – Режим доступу: <http://time.112.ua/obama/>.

25. Іглесіяс де Уссель П. Про лідерство обами [Електронний ресурс] / П. Іглесіяс де Уссель. – Режим доступу: <https://zbruc.eu/node/3+2087>.
26. Іпатов Е. Реалії та суперечності партійного лідерства в українському суспільстві: політологічний аспект / Е. Іпатов, В. Павловський // Вісник Нац. техн. ун-ту України “Київський політехнічний ін-т”. Сер. Політологія. Соціологія. Право: Зб. наук. праць. – 2010. – № 1 (5) – С. 13-17.
27. Кармазіна М. Президентство: український варіант / М. Кармазіна. – К.: Ін-т політ. і еконоіац. дослід. ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2007. – 365 с.
28. Карпець Ю. В. Інститут лідерства як механізм впливу в політико-владних відносинах / Ю. В. Карпець // Актуальні проблеми політики. – 2013. – Вип. 49. – С. 149-159.
29. Кляшторний М. Російський ідеократичний імперіалізм / М. Кляшторний // Дні науки філософського факультету. – 2015. – №9. – С. 28-30.
30. Коллінз Д. От хорошего к великому: Почему одни компании совершают прорыв, а другие нет: пер. с англ. / Д. Коллінз. – М.: Манн, Иванов и Фербер, 2008. – 6-е изд.. – 320 с.
31. Кондратенко О. Статус сучасної Росії: геополітичний та політико-економічний виміри / О. Кондратенко // Філософія і політологія в контексті сучасної культури. – 2014. – №8. – С. 122-133.
32. Конституція України: прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – Х.: Фоліо, 2009. – 160 с.
33. Корнієнко В. Ефективність політичного лідера: критерії та механізми реалізації в сучасній Україні: монографія / В. Корнієнко, І. Похило. – Вінниця : ВНТУ. 2009. – 140 с.
34. Кричевский Р. Л. Психология лидерства: учебное пособие / Р. Л. Кричевский. – М. : Статут, 2007. – 542 с.
35. Крюков О. І. Процес формування і зміни еліт у сучасних умовах розвитку українського суспільства / О. І. Крюков // Сучасне суспільство. – 2013. – Вип. 2. – С. 43-53.

36. Культ личности Путина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fakeoff.org/religion/kult-lichnosti-putina>.
37. Кухта Б. Політичні еліти і лідери / Б. Кухта, Н. Теплоухова. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Львів: Кальварія, 1996. – 221 с.
38. Кучер І. Сучасні підходи до визначення лідерства / І. Кучер // Актуальні проблеми суспільно-політичних наук: збірник матеріалів наукової конференції. – Вінниця, 2018. – 377 с.
39. Лавренюк І. Інститут партійного лідерства у системі партієтворення сучасної України / І. Лавренюк // Грані. – 2015. – № 10(1). – С. 48-54.
40. Лакішик Д. М. Концепт США в аналітичних дослідженнях сучасних тенденцій глобального розвитку / Д. М. Лакішик // Історико-політичні студії: збірник наукових праць / М-во освіти і науки України; Ін-т історії укр. суспільства. – Київ, 2015. – № 2 (4). – С. 56-65.
41. Лещенко О. Політичне лідерство в Україні: тендерний аспект [Електронний ресурс] / О. Лещенко. – Режим доступу: http://eprints.kname.edu.ua/44332/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_28-106-110.pdf.
42. Лимар М. Європейський вектор зовнішньої політики адміністрації Б. Обама / М. Лимар // Грані. – 2014. – № 8. – С. 131-137.
43. Ліпенцев А. В. Розвиток лідерства в органах публічної влади у контексті завдань надання якісних адміністративних послуг: теоретичні та методологічні аспекти / А. В. Ліпенцев // Ефективність державного управління. – 2014. – Вип. 38. – С. 21-42.
44. Лозовицький О. З історії дослідження проблем становлення і розвитку інституту політичного лідерства / О. Лозовицький, М. Дмитренко // Мова, історія, культура у лінгвокомунікативному просторі. – Суми: Сумський державний університет, 2014. - Вип. I. – С. 99-104.
45. Мадрига Т. Б. Імідж політичного лідера: теоретичні і практичні аспекти / Т. Б. Мадрига // Збірник наукових праць “Гілея: науковий вісник” 2016. – №109. – С. 316-321.

46. Макарчук В. Кримська авантюра Путіна (2014 р.): аспекти міжнародного права та суспільної моралі [Електронний ресурс] / В. Макарчук. – Режим доступу: http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/29225/1/024_140_146.pdf.
47. Макиавелли Н. Государь. Рассуждение о первой декаде Тита Ливия. О военном искусстве / Н. Макиавелли. – М., 2013. – 672 с.
48. Маляренко В. Образ ідеального політичного лідера у сприйнятті харківського виборця / В. Маляренко, А. Лукашев // Політика. – 2009. – № 2. – С. 132-140.
49. Маркс К. Об авторитете / К. Маркс, Ф. Энгельс. – Соч., 2-е изд. – Т. 18. – 545 с.
50. Мельничук І. М. Нова доктрина Путіна та можливі сценарії нового світопорядку / І. М. Мельничук // Збірник наукових праць “Гілея: науковий вісник”. – 2015. – № 97. – С. 440-444.
51. Мерніков Г. “Перезавантаження” відносин США та РФ: наслідки для України / Г. Мерніков // Стратегічні пріоритети. – 2010. – №4(17). – С. 130-138.
52. Мескон М. Основы менеджмента / М. Мескон, М. Альберт. – М.: Дело, 1992. – 90 с.
53. Механізм політичного лідерства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://studopedia.com.ua/1_149616_mehanizmi-politichnogo-liderstva.html.
54. Микитенко С. Енігма лідера, або Що може обіцяти політична кар’єра порядній людині, окрім втрати порядності / С. Микитенко. – К.: “Молодь”, 2001. – 416 с.
55. Морарь М. Політичний портрет сучасного партійного лідера: теоретико-методологічний аспект / М. Морарь, Ю. Назарук // Грані. – 2016. – №6. – С. 12-19.
56. Морарь М. Політичне лідерство: проблеми теорії та методології / М. Морарь // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – 2010. – Вип. 1. – С. 177-190.

57. Морарь Р. Політичне лідерство в сучасній Україні: проблеми становлення та розвитку / Р. Морарь // Науково-теоретичний альманах “Грані”. – 2017. – Т. 20. – № 2(142). – С. 5-9.
58. Ницше Ф. Так говорив Заратустра / Ф. Ницше. – М, 1990. – 305 с.
59. Обращение Президента Российской Федерации 18 марта 2014 г. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kremlin.ru/news/20603>.
60. Панасюк В. Особливості відбудови авторитарного режиму в сучасній Російській федерації / В. Панасюк // Актуальні проблеми політики. – 2014. – Вип. 53. – С. 225-233.
61. Пахарев А. Політичне лідерство: історико-політологічний контекст. Сучасне становище. Автореф. дис. На здобуття наукового ступеня доктора політичних наук / А. Пахарев. – Київ. – 2003. – 32 с.
62. Перепелиця Г. Віра у фетиш дипломатії як виклик національній безпеці України / Г. Перепелиця // Україна дипломатична. – 2015. – Вип. 16. – С. 303-310.
63. Платон Политик [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.litmir.me/bd/?b=535543>.
64. Погоріла Н. А. Доктринальний вимір глобального лідерства США за президентства Б. Обами / Н. А. Погоріла // Міжнародні відносини. Серія “Політичні науки”. – 2017. – №14. – С. 2-17.
65. Погорська І. Зовнішня політика адміністрації Б. Обами в контексті американського глобального лідерства / І. Погорська, Д. Лакішик // Проблеми міжнародних відносин: Зб. наук. пр. – К.: КиМУ, 2011. – Вип. 2. – С. 179-192.
66. Погорська І. І. США: місія здійснима? Праксеологія творення глобального світу / І. І. Погорська. – К.: Грамота, 2009. – 504 с.
67. Політика “перезавантаження” Обами: досягнення в зовнішній політиці США за 10 місяців президентства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.newsru.ua/world/03nov2009/obama_10mis.html3.
68. Політичне лідерство [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-2158.html>.

69. Політичне лідерство в посткомуністичній Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://studies.in.ua/ru/politicheskie-elity-seminary/1845-politichne-lderstvo-v- postkomunstichny-ukrayin.html>.

70. Політичні лідери [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unian.ua/politics/10142201-sociologi-nazvali-imena-novih-politichnih-lideriv-za-versiyeyu-ukrajinciv.html>.

71. Послание Президента Федеральному Собранию [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kremlin.ru/events/president/news/53379>.

72. Приятельчук А. О. Лідер і лідерство: бізнес-пошуки шляхів вдосконалення культури і моралі / А. О. Приятельчук // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Філософія. – 2012. – Вип. 39. – С. 3-15.

73. Путин В. Россия будет адекватно реагировать на расширение инфраструктуры НАТО [Електронний ресурс] / В. Путин. – Режим доступу: <http://russiatoday.t30p.ru/post/Vladimir-Putin-Rossiya-budet-adekvatno-reagirovatj-na-rasshirenie-infrastrukturi-NATO.aspx>.

74. Путин В. Россия и меняющийся мир [Електронний ресурс] / В. Путин // Московские новости. – 27.02.2012. Режим доступу: <http://www.mn.ru/politics/20120227/312306749.html>.

75. Радченко О. Технологія партійного будівництва: Теорія і практика / О. Радченко. – Луганськ: Райдуга, 2007. – 160 с.

76. Райтшустер Б. Путінократія. Людина влади та його система [пер. з нім.] / Б. Райтшустер. – Х.: Виват, 2015. – 352 с.

77. Розумний М. Режим Путіна перед викликами часу: аналітична доповідь / М. Розумний, Я. Бережний, І. Валюшко, Р. Власенко. – К.: НІСД, 2017. – 84 с.

78. Романовський О. Теорія і практика формування лідера: навчальний посібник / О. Романовський, Т. Гура, А. Книш. – Харків, 2017. – 100 с.

79. Русская осень. Кризис русского национализма после Крыма и Донбасса [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.levada.ru/2015/11/06/russkaya-osen-krizis-russkogo-natsionalizma-posle-kryma-i-donbassa/>.

80. Сергеева Л. М. Лідерство: навч. посібн. / Л. М. Сергеева. – Івано-Франківськ. “Лілея НВ”. 2015. – 296 с.

81. Слободян Н. Зовнішня політика “Змін” Барака Обама / Н. Слободян // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. – 2014. – № 1. – С. 60-64.

82. Такер Р. Политическая культура и лидерство в Советской России. От Ленина до Горбачева / Р. Такер // США: экономика, политика, идеология. – 1990. – № 1-3. – С. 83-84.

83. Теорія еліт і елітизм [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://stud.com.ua/42958/politologiya/teoriyi_elit_elitizm.

84. Типология лидерства по Веберу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.paruszakona.ru/?p=108>.

85. Ткаченко В. Росія: ідентичність агресора / В Ткаченко. – Київ, 2016. 256 с.

86. Ткачук В. Політична еліта та політична модернізація / В. Ткачук // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2008. – Вип. 20. – С. 139-144.

87. Траверсе О. Політичне лідерство у процесі українського державотворення: реалії та перспективи / О. Траверсе // Політичний менеджмент. – 2011. – №6. – 82-90.

88. Траверсе О. Політичне лідерство: поняття, дискурс, практика / О. Траверсе // Віче. – 2006. – № 17/18 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/332>.

89. Указ Президента Российской Федерации “О полномочном представителе Президента Российской Федерации в федеральном округе” от 13.05.2000 г. №849 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://document.kremlin.ru/doc.asp?ID=001937>.

90. Ф. М. Рудич Політичний клас у сучасній Україні: специфіка формування, тенденційності розвитку / Ф. М. Рудич. – К. : Парламентське видво, 2010. – 336 с.

91. Фем'як С. Політика “перезавантаження” відносин як один із пріоритетів зовнішньополітичної діяльності Барака Обама / С. Фем'як // Актуальні проблеми країнознавчої науки: матеріали III Міжнар. наук.- практ (м. Луцьк, 15–16 грудня 2015 р.) / за ред. В. Й. Лажніка. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – 292 с.

92. Филонович С. Р. Лидерство и практические навыки менеджера: 17-модульная программа для менеджеров “Управление развитием организации” / С. Р. Филонович. – М.: ИНФРА-М, 1999. – 328 с.

93. Херманн М. Дж. Составные части лидерства / М. Дж. Херманн // Политология вчера и сегодня, 1990. – № 2. – 187 с.

94. Чекаленко Л. Європа. Безпека. Україна. Дипломатія. Україна дипломатична / Л. Чекаленко, М. Васильєв. – 2015. – Вип. 16. – С. 284-289.

95. Чорний П. Г. Основні чинники формування ефективної політичної еліти та політичного лідерства в Україні / П. Г. Чорний, І. Д. Похило <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hum/all-hum-2017/paper/view/1749>.

96. Шведа Ю. Трансформація партійної системи в контексті трансформації політичної системи України / Ю. Шведа // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку: Зб. наук. пр. – Львів, 2007. – Вип. 19 – С. 165-173.

97. Шевчук О. Зовнішньополітичні пріоритети адміністрації Барака Обама [Електронний ресурс] / О. Шевчук. – Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/politics/2013/212-200-1.pdf>.

98. Шемшученко Ю. Політологічний словник / Ю. Шемшученко, В. Горбатенко. – К.: Знання, 2005. – 735 с.

99. Шихненко Д. Особливості та природа харизми в конституюванні інноваційного політичного лідерства / Д. Шихненко // Методологія, теорія та історія державного управління. – 2017. – № 3. – С. 25-31.

100. Шпуга Е. Политическое лидерство как механизм интеграции общества [Электронный ресурс] / Е. Шпуга. – Режим доступа: <http://cheloveknauka.com/politicheskoe-liderstvo-kak-mehanizm-integratsii-obschestva>.

101. Щедрова Г. Специфіка партійних механізмів регулювання політичної конкуренції еліт / Г. Щедрова // Політологічні записки. – 2013. – №2(8). – С. 5-17.

102. Ялі М. Успіхи та невдачі зовнішньої політики Б. Обами / М. Ялі // Дослідження світової політики: зб. наук. пр. – К.: ІСЕММ НАН України. – 2012. – Вип. 3 (60). – С. 113-124.

103. Ярова Є. Проблеми формування політичної еліти в контексті трансформації політичної системи в Україні / Є. Ярова // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. – 2010. – № 3. – С. 88-92.